

УДК 378.147

Сушко О. В., к.т.н., доц.,

Колодій О. С., к.т.н., ст. викл.

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ РОБОТОЮ СТУДЕНТІВ ЗВО У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. В статті розглядаються специфіка й проблеми управління самостійною роботою студентів вищих навчальних закладів у процесі їх професійної підготовки. Аналізуються умови та методи ефективної організації аудиторної та позааудиторної самостійної роботи студентів як цілісної системи освітнього середовища.

Ключові слова: самостійна робота, професійна підготовка, самостійна робота студентів, творча діяльність, саморозвиток.

Постановка проблеми. Сучасне реформування освіти передбачає посилення індивідуального підходу та розвиток творчих здібностей у майбутніх магістрів та бакалаврів з опорою на самостійну роботу, включення в освітній процес активних форм та методів навчання. Сьогодні пріоритетним в освіті стає створення умов для творчого розвитку особистості. Вміння систематизувати знання, знаходити потрібну інформацію – стають найважливішими якостями сучасного спеціаліста будь-якого профілю, які не з'являються самі по собі та не завжди формуються в процесі навчання.

У сучасній системі вищої освіти робиться акцент на інтенсифікацію освітніх процесів та застосування активних та інтерактивних методів навчання, які дозволяють по новому подивитися на зміст освіти [1].

Такі методи стають основою для самоосвіти та безперервної освіти людини. Інтенсифікація процесів навчання, перехід на вказані методи навчання, при яких ті, що навчаються, повинні «навчитися вчитись самостійно», все більше враховують в освітньому процесі компонент самостійної роботи. Відповідно, питання управління самостійною роботою на сучасному етапі розвитку освітніх організацій вищої освіти набувають особливого значення [2].

Сьогодні самоосвіта є суттєвою умовою загального успіху освіти. Психологія освіти та самоосвіти вивчає проблеми оптимізації їх змісту, засобів та методів в інтересах ефективного формування особистості, підготовки її до професійної праці, а також психологічні умови успішного навчання та виховання [2].

Реалізація в учбовому процесі самостійної роботи, що володіє творчою складовою, призводить до підвищення у студентів мотивації до навчання, надбання вмінь та навичок їх професійного практичного застосування.

Аналіз досліджень і публікацій. Активізації самостійної роботи студентів у вищому навчальному закладі присвячено багаточислені дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних психологів, методистів, педагогів. Розглядалися питання щодо управління самостійною роботою студентів у позааудиторний час, проблеми формування у студентів уміння планувати свою пізнавальну діяльність (В. Буряк, М. Гарунов, П. Підкасистий, Л. Клименко, В. Шпак, Л. Заякіна та ін.).

Вітчизняний та закордонний досвід показує, що організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти спрямована на більш повну реалізацію задач навчання, формування професійно-значимих якостей особистості спеціаліста, комплексний інноваційний розвиток системи освіти.

Тобто, необхідно вдосконалювати організацію самостійної роботи здобувачів, формувати навички самостійної учбової діяльності, забезпечувати методичну допомогу та контроль з боку викладача, знайти методи аналізу результатів процесу засвоєння учбового матеріалу, урізноманітнити форми самостійної роботи студентів [3].

Формулювання цілей статті. Зважаючи на актуальність проблеми та її недостатню розробленість, метою статті є розгляд проблем управління самостійною роботою студентів ЗВО у процесі професійної підготовки.

Основна частина. Сучасні підходи до підготовки магістрів і бакалаврів передбачають збільшення обсягу та посилення ролі самостійної учбової роботи студентів. У свою чергу, це потребує розробки повноцінного методичного забезпечення самостійних учбових занять, а в більш широкому розумінні – створення в освітніх організаціях адекватного освітнього середовища [3]. Міністерством науки і освіти України встановлені визначені вимоги до учбово-методичних комплексів, які забезпечують ефективну роботу здобувачів за всіма видами занять у відповідності з учбовою робочою програмою на пряму підготовки. У відповідності до програми дисципліни такі комплекси повинні забезпечувати: організацію самостійної роботи здобувача, включаючи навчання та контроль знань (самоконтроль, поточний контроль та проміжну атестацію; методичний супровід та додаткову інформаційну підтримку (додаткові учбові та інформаційні довідкові матеріали).

Розглядаючи загально дидактичні, психологічні, організаційно-діяльнісні, методичні, логічні та інші аспекти в дослідженнях, присвячених плануванню та організації самостійної роботи студентів [2, 3, 4, 5], нами були розглянуті різні боки досліджуваної проблеми, особливо в традиційному дидактичному плані. Особливу увагу було акцентовано на питаннях мотиваційного, процесуального, технологічного забезпечення самостійної пізнавальної діяльності здобувачів через розробку цілісної педагогічної системи, яка враховує індивідуальні інтереси, здатностей та схильностей тих, що навчаються.

Аналіз літератури, яка присвячена вищій освіті, дозволив виділити наступні форми організації самостійної роботи студентів на кафедрах, що викладають базові дисципліни [5]:

– створення методичних посібників керуючого типу, які переводять навчання на компетентнісну основу та містять алгоритми діяльності студента при вивченні визначеної дисципліни;

– організація студентських наукових гуртків та/або проведення студентських наукових конференцій, де майбутні магістри та бакалаври представляють результати своїх досліджень у вигляді докладів;

– організація учбової та проектної діяльності студентів та ін.

У вітчизняній психології процеси навчання та розвитку не ототожнюються, але в їх співвідношенні підкреслюється ведуча роль навчання, що створює здобувачеві зону найближчого розвитку та таку, що сприятиме виробленню способів та засобів орієнтації в реальності. Психологічна складова навчання може розглядатися як з боку механізмів засвоєння нового матеріалу, так і з боку організації оптимального ходу засвоєння відповідно поставлених цілей та завдань [4].

Розглянемо етимологію поняття «самостійна робота студентів». Його основу складає така властивість особистості, як самостійність. Самостійність – узагальнена властивість особистості, яка проявляється в ініціативності, критичності, адекватної самооцінки та почуття особистої відповідальності за свою діяльність та поведінку.

Самостійність особистості пов'язана з активною роботою думки, почуттів та волі. Цей зв'язок є двостороннім: по-перше, розвиток розумових та емоційно-вольових процесів – необхідна передумова самостійних суджень та дій; по-друге, судження та дії, що виникають в ході самостійної діяльності, укріплюють та формують здатність не тільки приймати мотивовані дії, але й добиватися успішного виконання прийнятих рішень не зважаючи на можливі труднощі [1].

Самостійність – це здатність орієнтуватися на свої особистісні позиції, приймати особисті рішення та реалізовувати їх, незалежність від ситуативних зовнішніх факторів.

Самостійна робота студентів (СРС) – це плануємо пізнавальна, організаційно та методично спрямована діяльність, яка здійснюється без прямої допомоги викладача для досягнення конкретного результату.

СРС – це різноманітні види індивідуальної та колективної діяльності студентів, які здійснюються під керівництвом, але без посередньої участі викладача у спеціально відведений для цього аудиторний або поза аудиторний час. Це особлива форма навчання за завданнями викладача, виконання яких потребує активної розумової діяльності студента [2].

Взаємовідносини навчання та психічного розвитку у вітчизняній психології достеменно досліджені Л.С. Виготським. Згідно його концепції пси-

хічний розвиток індивіда є більш успішним, коли навчання здійснюється в «зоні його найближчого розвитку» - дитина під керівництвом дорослого повинна виконувати те, що від не міг би виконати самостійно, вона повинна навчатися, декілька випереджаючи свої актуальні можливості [6].

Самоосвіта – систематична учбова діяльність, яка побудована на самостійному вивченні будь-якого питання або проблеми з періодичними консультаціями у спеціаліста чи без них. Ефективність самоосвіти залежить від інтелектуальної розвиненості, а також від установок на учбову діяльність, від відношення до знань, від вольових та інших якостей.

Зусилля педагога повинні бути направлені не стільки на формування теоретичних знань та практичних навичок у того, що навчається, скільки на розвиток в нього навичок самостійної роботи, ініціативи та активності, творчого початку. Отже, викладач повинен не передавати учбову інформацію, а грамотно організувати самостійну роботу студентів та у подальшому керувати нею [5].

Управління – функція організованих систем, яка забезпечує зберігання їх структури, підтримання режиму функціонування, реалізацію програми діяльності. Управління є продуктивним, якщо визначені критерії та показники розвитку його об'єкту, розроблені методи досягнення планованих результатів. По відношенню до окремої особистості управління може виступати у формі приказу, завдання, роз'яснення, стимулювання, виховання, зміни умов діяльності та соціального статусу [6]. Питання про управління СРС є вельми актуальним.

Структурно СРС можна розділити на дві частини: робота, що організована викладачем та самостійна робота, яку студент організує на свій розсуд, без безпосереднього контролю з боку викладача. У зв'язку з цим потрібно сказати, що управління СРС – це, перш за все, оптимізація процесу поєднання цих двох частин. СРС, що організована викладачем, повинна складати не менше 20 % від загального часу, що виділяється згідно учбового плану на самостійну роботу [4].

СРС, з одного боку, сприяє ефективному засвоєнню знань та оволодінню способами діяльності, які входять у зміст навчання визначеного предмету; з іншого боку, задовольняє потребу студентів у самовдосконаленні по предмету за межами обов'язкового програмного матеріалу, а також після закінчення учбового закладу.

Аналогічним по актуальності є питання контролю СРС, який повинен бути регулярним, об'єктивним із достовірною оцінкою якості та «кількості» засвоєного матеріалу. Форми контролю можуть бути найрізноманітнішими, наприклад, на практиці успішно застосовуються наступні: перевірка виконаних індивідуальних завдань та журналів для лабораторних та практичних робіт, співбесіда зі студентами, захист особистої точки зору, письмове опитування, тестування, самоконтроль. Ефективними слід враховувати такі форми

контролю знань як: оперативність, інформативність, технологічність [3]. Контроль в СРС не повинен бути самоціллю для викладача, а, насамперед, стати мотивуючим фактором освітньої діяльності студентів.

Для оптимізації окремих видів самостійної роботи студентів у ЗВО, необхідно створити умови для прояви студентами високої активності, самостійності та відповідальності в аудиторії чи поза нею в процесі всіх видів учбової діяльності.

Зменшення кількості аудиторних занять на користь самостійної роботи не вирішує проблеми підвищення чи навіть збереження на колишньому рівні якості освіти, бо зниження обсягів аудиторної роботи зовсім не обов'язково супроводжується реальним збільшенням самостійної роботи, яка може бути організована в пасивному варіанті.

Час, який відводиться стандартами освіти, не може бути повністю використаний на самостійну роботу. Крім того, більша частина часу, яка відводиться на аудиторні заняття, також включає самостійну роботу. Таким чином, часу на самостійну роботу в учбовому процесі достатньо, питання в тому, як ефективно використати цей час.

На основі самостійної роботи студентів можливі два основних напрями побудови учбового процесу. Перший – збільшення ролі самостійної роботи в процесі аудиторних занять. Реалізація цього шляху потребує від викладачів розробки методик та форм організації аудиторних занять, які здатні забезпечити високий рівень самостійності студентів та покращення якості підготовки. Другий – підвищення активності студентів у поза аудиторний час, що пов'язано з певними труднощами. У першу чергу це неготовність до нього як більшості студентів, так і викладачів, причому як в професійному, так і в психологічному аспектах. Крім того, існує інформаційне забезпечення учбового процесу недостатньо для ефективно організації самостійної роботи.

Головна задача організації СРС полягає в створенні психолого-дидактичних умов розвитку ініціативи та розуміння на заняттях будь-якої форми [6]. Основним принципом організації СРС повинен стати перехід усіх студентів на індивідуальну форму роботи з переходом від формального виконання визначених завдань при пасивній ролі студента до такої організації учбового процесу, коли актуалізуються процеси пізнавальної діяльності студента з формуванням особистої думки при рішенні поставлених питань та завдань.

Розглянемо способи підвищення ефективності різних форм:

– вивчення наукової літератури. Ця форма роботи найбільш часто виконується студентами та може переслідувати ціль як самостійного ознайомлення з визначеною темою, так і поглибленого вивчення тем, які розглядалися на лекції. Ефективність цієї роботи безпосередньо пов'язана з можливістю контролю за її виконанням;

– конспектування, яке не просто вимагає від студента ознайомитись з науковими роботами, але й потребує розвитку здатності виділяти головне з прочитаного матеріалу, чітко формулювати основну ідею, коротко викладати відповідні наукові положення;

– складання каталогу наукових видань;

– написання реферату. Ефективність цієї форми СРС може коливатися від дуже високої до повної марності у залежності від якості її організації;

– складання схем і таблиць. Така робота дозволяє найкращим чином систематизувати отримані знання;

– аналіз учбової літератури, який передбачає не тільки отримання інформації, але й співставлення даних, отриманих з різних джерел.

До розповсюджених видів позааудиторної СРС відносять підготовку та написання рефератів, докладів та інших письмових робіт на задані теми. Різноманіття існуючих форм СРС, а також необхідність підвищення їх ефективності ставить перед викладачем завдання вибору оптимального співвідношення цих форм [7]. При цьому слід враховувати, що самостійна робота студентів ефективна лише в тому випадку, якщо вона направлена на досягнення визначеної мети та підлягає самоконтролю.

В цілому слід відмітити, що вирішальна роль в організації СРС, на наш погляд, належить викладачеві, який повинен працювати не зі студентом «взагалі», а з конкретною особистістю, з її сильними та слабкими боками, індивідуальними здатностями. Отже, завдання викладача – побачити та розвинути найкращі якості студента як майбутнього спеціаліста високої кваліфікації [8].

У відповідності з вимогами стандартів та директив Європейської асоціації гарантії якості у вищій освіті, всі види діяльності освітніх організацій стосовно якості полягає в «гарантії якості в освіті». декомпозицію такої діяльності у відношенні до СРС можна надати за наступними напрямками:

– планування якості, тобто діяльність, яка спрямована на формування стратегії, політики та пов'язаних з ними цілей та вимог до якості СРС;

– керування якістю, тобто застосування визначених методів та видів діяльності оперативного характеру, які використовуються для виконання вимог до якості СРС;

– забезпечення якості, включення в роботу освітньої організації, методів та видів діяльності, які спрямовані на створення впевненості в тому, що вимоги до якості будуть виконані;

– покращення якості. тобто включення таких видів діяльності, які забезпечують виконання вимог до покращення якості діяльності освітньої організації, при цьому вимоги можуть відноситися до будь-яких аспектів даної діяльності: результативність, ефективність, простежуваність і т. ін.;

– оцінка якості, тобто включення діагностичних процедур по оцінюванню СРС, які спрямовані на підтвердження того, що вимоги до якості даного виду освітньої діяльності виконані (чи не виконані).

Висновки. Таким чином, СРС, як найважливіший вид освітньої діяльності, має різноманітні види та форми. Для забезпечення ефективності та якості даного виду освітньої діяльності, необхідно оновити її форми, а також реалізувати вимоги, які пред'являються до якості СРС, що полягають у плануванні, керуванні, забезпеченні, покращенні та оцінюванні СРС, що пред'являються як до освітньої організації в цілому, так і до діяльності кожного її викладача.

Список використаних джерел.

1. Сліпенька О. П., Коц І.В. Підвищення якості самостійної роботи студентів. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06sopsrs.php>.
2. Картель Т. М. Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>.
3. Каганов А. Б. Рождение специалиста: профессиональное становление студента: Минск: Изд-во БГУ, 1983. 111 с.
4. Королюк О. М. Експериментальне дослідження ефективності технології організації самостійної роботи студентів технічного коледжу. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1774/1/07komstk.pdf>.
5. Демченко О. Дидактична система організації самостійної роботи студентів. Рідна школа. 2006. № 5. С. 68 - 70.
6. Еникеев М.И. Психологический энциклопедический словарь. М.: ТК Велби, издательство «Проспект», 2006. 560 с.
7. Сушко О.В., Колодій О.С. Організація самостійної роботи студентів ЗВО та її роль у процесі професійної підготовки. *Збірник науково-методичних праць «Удосконалення освітньо-виховного процесу в вищому навчальному закладі»*. Вип. 21. ТДАТУ, 2018. с.27-36.
8. Сушко О.В., Колодій О.С. Інформаційні технології як фактор підвищення ефективності вибору технологічних рішень. *Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції: матеріали міжнародного науково-практичного форуму (21-22 червня 2019р.) Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного / за ред. Надикто В.Т. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019. Частина 2. с.109-111.*

O. Sushko, A. Kolodii. Management of independent work of students of higher educational institutions in the process of vocational training

Summary. The article deals with the specifics and problems of managing the independent work of students of higher education institutions in the process of their professional preparation. The conditions and methods of effective organization of students' independent work in and out of lessons as a holistic system of educational environment are analyzed

Keywords: independent work, vocational training, independent work of students, creative activity, self-development.